

Які найвідоміші пам'ятки було знищено під час війн впродовж різних століть? Які шедеври були пограбовані? Чи повернулись артефакти? Який це вплив зробило на багатство культури?

Ольга Мотлях, студентка¹ (ORCID: 0009-0000-5162-5690)

Київський національний університет будівництва і архітектури, проспект Повітряних Сил, 31, Київ, Україна, 03037

АНОТАЦІЯ

Представлено приклади руйнувань визначних пам'яток культури впродовж кількох століть. Причини та наслідки їх руйнувань. Намагання ворогів цілеспрямовано знищити українську історію. Показано приклади повернення артефактів та робота над продовженням цієї справи.

Ключові слова: війна, зруйнована архітектура, культура, розкрадання, артефакти.

1. ВСТУП

Впродовж багатьох століть на території України відбувалось багато війн, під впливом яких українська культура частково занепадала, знищувалась чи розкрадалась. Деякі країни на окупованих територіях починали насаджувати свою культуру, будувати пам'ятки тощо. Багато наших артефактів було повернено на територію країни в теперішній час, проте й певну їх частку повернути не вдалося, проте суспільство над цим і дотепер працює.

2. МЕТА

Ознайомлення з українською культурою, з проблемою розкрадання та цілеспрямованого знищення пам'яток. Розповіді про поетапний розвиток культури країни, про причини цього становлення та вплив війн на її творення.

3. XVIII – XX СТОЛІТТЯ

XVIII та XIX ст. – це доба несвідомих і ненавмисних нищень як результат дій стихійних лих, соціальних катастроф та підстав практичного характеру.

Проте впродовж XX ст. навмисне нищення одиниць архітектурного спадку в Україні мало цілеспрямований та системний характер.

Початковий етап був пов'язаний з колективізацією та голодомором, коли в 1928–1933 роках було спалено чи розібрано на частини кількасот дерев'яних парафіяльних церков XVII – XIX ст. по селах і невеликих містах (Вознесенська церква в Березні, Троїцька церква в Коропі тощо), крім того немало мурованих храмів (Олександрівський собор у місті Сімферополь тощо). В цей період дуже постраждав Харків (Миколаївська церква тощо) і територія навколо.

Наступний етап 1934–1939 рр. відзначився зруйнуванням Микільського (військового) та Богоявленського соборів, а також Михайлівського Золотоверхого монастиря, що розташований у Києві. Крім того, кафедральних соборів у Полтаві, Одесі, Кам'янці-Подільському тощо. В даному періоді відповідне рішення щодо знищення ухвалювало Політбюро ЦК КП(б)У [1].

Рис. 1. Знищення Миколаївської церкви в місті Харків

Рис. 2. Розбирання руїн під час знищення собору Рідва Богородиці в середині 1930-х рр.

4. УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА В РОКИ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

Розкрадання художніх та історичних цінностей досягло величезних масштабів, історичні музеї, красназвичі виставкові зали, бібліотеки та картинні галереї зазнали великих втрат впродовж Другої світової війни.

Під час війни Львів утратив близько 5 тисяч рукописів, більш ніж 3 тисячі стародруків, 300 інкунабул, приблизно 40 тисяч томів різноманітної літератури. В цілому з України було вивезено більше 330 тисяч музейних експонатів різної цінності [2].

Пошкодження внаслідок Другої світової війни зумовили повністю руйнування опісля війни ряду видатних церков та

цивільних пам'яток, причиною якого стало їхнє руйнування або вагоме пошкодження в наслідок бойових дій або замінування (Успенський собор Києво-Печерської лаври, Успенський собор і магістрат у Кременчуці, квартали середньовічної забудови в центрі м. Кам'янця-Подільського) [1].

5. КІНЦЕВІ ЕТАПИ

Наступний етап розпочався у 1962 р., коли М. Хрущов проголосив щодо нових гонінь на церкву та віру. Особливо потерпіли Троїцький собор у Глухові, церква Параскеви П'ятниці та дзвіниця в Космачі, Воскресенська церква в Путивлі тощо.

Заключний період запланованого знищення пам'яток архітектури припадає на епоху перебудови. Тоді ЦК компартії України в ході підготовки до святкування 1000-річчя Хрещення Русі, тобто України, звернувся до місцевої влади з певним проханням: вирішити проблему «закинутої культурної споруди» деяким способом із двох: або відновити, пристосувавши як музей атеїзму, або знищити [1].

6. СЬОГОДЕННЯ

За даними Міністерства культури, впродовж російсько-української війни від ворожих нападів постраждало понад 900 об'єктів, у тому числі музеї, театри, бібліотеки, навчальні центри та релігійні об'єкти.

Спасо-Преображенський собор: ракета окупантів влучила у головний вівтар храму, зруйнувавши перекриття трьох поверхів й зіпсувавши інтер'єр та ікони.

У травні 2022 р. під Харковом спалили Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди.

Найжахливішим спомином та символом трагедій, що завдала РФ, є Маріупольський драматичний театр, котрий був зруйнований через завдання авіаудару 16 березня 2022 р. Він став місцем масштабної загибелі людей [3].

Рис.3. Руїна драмтеатру Маріуполя

7. ПОВЕРНЕННЯ АРТЕФАКТІВ

У вересні 2023 р. США передали Україні старовинні артефакти, а саме, скіфські мечі, частину старовинного списа, кинджал доби бронзи та інші предмети історичної спадщини, вилучені під час спроби незаконного ввезення їх до Сполучених Штатів з Росії. Провівши дослідження, експерти встановили, що в пакеті були три залізних сокири XVII ст., три кирки XVII ст., два залізних скіфських мечі-акінаки VI ст. до н.е., один залізний наконечник списа

орієнтовно 500–1200 рр. н.е., а також одне бронзове лезо кинджала з бронзового віку приблизно 1200–800 рр. до н.е. [4].

Рис.4. Повернені артефакти

У жовтні 2023 р. в Україну повернули 14 історичних артефактів, викрадених військовими РФ з окупованих територій. Інформують, що артефакти можуть бути з викрадених музейних колекцій або знайденими в незаконний спосіб [5].

Це лише невеликий приклад повернення артефактів. Наразі планується і подальша робота задля їх повернення.

8. ВИСНОВОК

Отже, українську культуру намагалися вороги знищувати протягом багатьох століть та продовжують робити це і дотепер. Проте, українське суспільство надзвичайно згуртоване та патріотичне. Багато архітектурних пам'яток було відбудовано та відреставровано. Поверненням артефактів активно займаються і в наш час, щоб зберегти українську історію, культуру, що є унікальною та винятковою.

Список літератури

- [1] Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України
URL: https://vue.gov.ua/Втрачені_об%27єкти_архітектурної_спадщини_України.
- [2] В Українська культура в роки німецько-радянської війни
URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Українська_культура_в_роки_німецько-радянської_війни.
- [3] Сліди війни: зруйновані культурні пам'ятки України та їх відновлення.
URL: <https://harpersbazaar.com.ua/culture/art/slidy-viyny-zruynovani-kulturni-pamyatky-ukrayiny-ta-yikh-vidnovlennya/>
- [4] США передали Україні старовинні артефакти, вивезені через Росію.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3764457-ssa-peredali-ukraini-starovinni-artefakti-vivezeni-cerez-rosiu.html>
- [5] В Україну повернули 14 історичних артефактів, викрадених силами РФ із окупованих територій.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-artefakty-ukrayina-povernennia-okupatsiya/32646636.html>.

ⁱ Робота виконана під керівництвом д.і.н проф. Василя Деревінського